

Algemeen Handelsblad van zondag 17 juli 1921 - Ochtendblad - Tweede blad, p. 5

[bewerking: Pauline Lunsingh Scheurleer en Dr. Marie Yasunaga]

Reisbrieven over Aziatische kunst

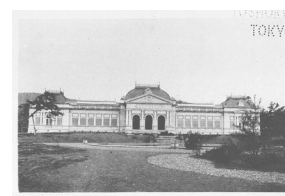
VIII - Kyôto¹

De weken te Kyôto, werden tusschen studie in het museum aldaar, tempel-bezoek, en het bezichtigen van particuliere collecties (te Osaka², en in den omtrek van Kobe³) verdeeld.

In het museum⁴ [afb. 1], dat wat inrichting, opstelling en verlichting betreft, het midden houdt tusschen het, minder fraaie, oude gedeelte van het museum te Tôkyô, en het - verreweg beste - museum te Nara, toont men, in steeds afwisselende tentoonstellingen, in hoofdzaak Oost-Aziatische schilderkunst; voornamelijk Japansche, zooals licht begrijpelijk is. Intusschen is hier ook beeldhouwkunst (de beste Japansche stukken uit den tempel Kôryû-ji⁵, voorts eenige Chineesche, Tibetaansche, Indische en Centraal-Aziatische nummers), lakwerk, ceramiek en textielkunst.

Indien ik mij tot het voornaamste bepaal, dient dus uitsluitend over de beste schilderijen die in het museum worden bewaard, te worden bericht. Zij overtreffen de schilderijen in het museum te Nara in aantal, doch geenszins in hoedanigheid.

Het bovenstaande is wellicht bevreemdend voor hen, die omtrent de verdeeling van beeldhouw- en schilderkunst in de musea te Kyôto en Nara, in een geheel onjuiste meening verkeeren. Zij denken, dat Kyôto een museum van schier uitsluitend schilderkunst, Nara een van bijkans niets anders dan beeldhouwkunst rijk is. Het is er echter zóó mee gesteld: De beeldhouwkunst overweegt in het museum te Nara, quantitatief zoowel als kwalitatief, in aanzienlijke mate.

[*Imperial Museum Kyoto*](#)

[Afb. 1], foto uit Kobayashi Chûjirô, *Kyoto Meishô* (Places of Scenic Beauty in Kyoto), Kobayashi shashin seihanjyo, Meiji 40 (1907). National Diet Library Digital Collection

1 Kyôto is the city in southern Kyoto prefecture, central of the main island Honshû, which was built as the ancient capital in 794 and served as the home of the imperial court until 1868.

2 The city of Osaka is situated about 50 kilometers south of Kyoto, facing Osaka Bay.

3 Overlooking Osaka Bay on its western side, the city of Kobe's importance as a port city goes back to the 8th century, prospering in marine shipping transportation.

4 The Imperial Museum of Kyoto was established, together with the other two imperial museums in Tokyo and Nara, in 1889, to house art treasures owned by temples and shrines as well as objects donated by the Ministry of Imperial Household. The museum, designed by architect Katayama Tökuma (1854-1917), was opened in 1897.

5 Koryûji (広隆寺) is one of the oldest Buddhist temples in Kyoto. It was established in 622 to enshrine the statue of Maitreya Bodhisattva given by Shôtoku Taishi.

Maar bovendien bezit dit museum wel degelijk schilderkunst, en zelfs hoogst belangrijke stukken, die, zoals ik reeds zeide, geenszins door de hoedanigheid der talrijker schilderijen in het museum te Kyôto in de schaduw worden gesteld. Het ligt vandaar voor de hand, dat het museum te Nara, schoon niet het omvangrijkste, als het beste der drie keizerlijke musea kan worden beschouwd.

Het schoonste en meest importante werk, dat in het museum te Kyôto kan worden bezichtigd, is de magistrale resurrectie van Çakyamuni, een in aanzienlijke afmetingen gehouden, in de breedterichting gecomponeerde, kakemono uit de Fujiwara-periode (het stuk is omstreeks twee maal breder dan hoog) [afb. 2].⁶ De stijl van dit werk is in minder mate “Boedhistisch”, dan die van Yeshin Sôzu’s triptiek. Noemde ik die triptiek de wellicht meest belangrijke Japansche Boedhistische schildering, dan komt als boven alles uitstekend meesterwerk van een andere school, deze resurrectie in aanmerking. De van buitengemeen fijn sentiment getuigende kakemono, is de eenige kostbare schat van den armen tempel Chôhō-ji.⁷

Vroeger werd de kakemono, jaarlijks, voor een feest, naar den tempel gebracht. Gelukkig bezit Chôhō-ji nu een copie, die voor godsdienstige doeleinden volkomen voldoende is, en aan een der kostbaarste schatten van dit met kunst zoo rijk gezegende land, een zoo veilig mogelijk onderdak heeft verzekerd. De jaarlijksche verhuizing van het heerlijke stuk, en alles wat daarmee samenhangt, was geenszins zonder gevaar.

Naast dit nobele werk, verdient allereerst de aandacht een allerfraaiste groep makimono’s, de beroemde serie van drie-en-dertig subliem verluchte Boedhistische schrifturen in zilver, goud, en het kostelijkste rood, blauw, groen en geel, uit Itsukushimajinsha.⁸ Het museum bezit tien dezer rollen [afb. 3].⁹

Wat verfijning, en zeldzamen rijkdom van techniek, materialen (het bijzonder, in verschillende kleuren geprepareerde papier!) betreft, staan deze, in een eigenaardigen trant geschilderde en geschreven, edele Tôsa-makimono’s, geheel op zich zelf.

Anoniem, [Shaka kinkan shukkan shutsugen zu \(Shaka rising from the Gold Coffin\)](#) [Afb. 2], Japan, Heian-periode, 11de eeuw, kleuren op zijde, 160 x 229,5 cm, Kyoto National Museum, inv.nr. A甲373

[Heike Nōkyō, Gon'nō bon mōhon \(Fragment van een kopie naar de Heike Nōkyō\)](#) [Afb. 3], Japan, Taishō-periode (20ste eeuw), door Tanaka Shinbi, inkt op gekleurd papier, Tokyo National Museum, uit het bezit van Matsunaga Yasuzaemon, inv.nr. B-2438

6 The hanging scroll of *Shaka rising from the Gold Coffin* was initially owned by Chôhōji, which, after the Second World War, came into the possession of the tea master Matsunaga Yasuzaemon (1875-1971) before being donated to the national museum in 1979.

7 Chôhōji (長法寺) is a Buddhist temple of the Tendai sect established in the early 10th century in Nagaokakyō that had served as the imperial capital between 784 and 794, shortly before its transfer to Kyoto.

8 The Heike Nōkyō is a collection of thirty-three rolls of Buddhist religious text with luxurious illustrations and decorations. The Heike clan, who particularly venerated the Itsukushima shrine, commissioned the creation of the texts. In 1164, Taira no Kiyomori (1118-1181), a prominent political figure of the late Heian period and the central figure depicted in the war chronicle *Heiji Monogatari* dedicated it to the Itsukushima shrine.

9 In the 1920s, upon the request of the chief priest of Itsukushima shrine, several sets of copies of the Heike Nōkyō were made by Tanaka Shinbi (1875-1975), a professional copyist of classical calligraphy. The first two sets of reproductions were completed in 1925, one of which was dedicated to the shrine. Further research is needed to determine if the original or any copies in the reproduction process were on view upon Visser’s visit.

De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat deze of gene lezer dezer brieven, eens naar Japan komt, om hier o.m. belangrijke kunstwerken te zien. Daar het beoordeelen van kunstwerken naar photographische afbeeldingen (om van de houtsnee-reproducties te zwijgen; zie brief VI), vaak teleurstellingen brengt, en aan den anderen kant zeer goede stukken in de reproductie soms veel minder schijnen, dan zij in werkelijkheid zijn, lijkt het mij niet geheel overbodig de eerste-rangs schilderijen die in het museum te Kyôto worden bewaard, in het kort op te sommen.

Men mag vooral niet vergeten, het grandiooze portret van Yoritomo¹⁰, door Takanobu († 1205)¹¹, uit Jingo-ji¹², te zien [afb. 4]. Het is een puur Japanse uiting, die wel als een der geweldigste portret-uitbeeldingen der Aziatische kunst kan worden beschouwd. Het rechtlijnig, zich fel uitzettend silhouet van het gewaad, en de sublieme lijn-behandeling van het gelaat, zijn geweldig en onvergetelijk.

De sobere kunstenaar van dit, zoo ver van alles wat naar naturalisme zweemt, afstaand portret, is de vader van den fijnzinnigen Nobuzane, over wien ik u in mijn vorigen brief schreef.¹³

Van den Chineeschen schilder uit de Yuan-dynastie¹⁴, Yen Hui (Japansch Gan-ki)¹⁵, is hier een paar meesterwerken, Gana en Tekkai bergmagiërs voorstellend (afb. 5) In de collectie Westendorp te Amsterdam, zijn verdienstelijke interpretaties van deze werken, door den vrij modernen Japanner Bunchô Tâni.¹⁶

Van Tôsa-schilderkunst zij nog in het bijzonder genoemd: een paar schermen met voorstellingen van den Bugaku-dans¹⁷, door Mitsunaga, toebehoorend aan Kitano-jinsha.

Fujiwara Takanobu (toegeschreven), [Den Minamoto no Yoritomo zō \(Portrait of Minamoto no Yoritomo\)](#) [Afb. 4], Japan, Kamakura-periode, 13de eeuw, kleuren op zijde, 143 x 112,8 cm, Jingoji, Kyoto, ondergebracht in het Kyoto National Museum

Yan Hui/Ganki, [Gama Tekkai zu \(Haichen en Tieguai\)](#) [Afb. 5], China, Zuidelijke Song/Yuan-periode, 13de-14de eeuw, twee hangrollen, kleuren op zijde, elk 161,3 x 79,7 cm, Hyakumanben Chonji tempel, Kyoto, ondergebracht in Kyoto National Museum

10 Minamoto no Yoritomo (1147-1199) was the founder of the Kamakura Shogunate at the end of the 12th century, whose forces defeated the Heishi clan in 1185.

11 Fujiwara Takanobu (1142-1205) was a court poet and painter from the late Heian period known as a pioneer of Nise-e portrait painting, whose son Nobuzane also became a portrait painter. The Jingo-ji portraits is the most important surviving work attributed to Takanobu, which depicted the three prominent nobles of the time, Minamoto no Yoritomo, Taira no Shigemori, and Fujiwara no Mitsuyoshi.

12 Jingoji (神護寺) is a temple-monastery of the Shingon sect of Buddhism founded in the 9th century in the northwest of Kyoto.

13 See letter No. VII.

14 The Yuan dynasty was an imperial dynasty of China led by Mongols which lasted from 1271 to 1368.

15 Yan Hui (顏輝, pronounced Gan Ki in Japanese) was a Chinese painter from the late 13th century. Dates of birth and death unknown.

16 There seems to be no related artwork in the Rijksmuseum collection nor in the catalog *Asiatic Art in Private Collections of Netherlands and Belgium* (1947) edited by Visser. Westendorp may have sold or exchanged the painting.

17 *Gagaku*, the traditional music of the Japanese imperial court, is derived from ancient China, Korea, and other parts of the Asian continent. When performed as dance pieces, it is called *Bugaku*. Sometimes, dance performances of Japanese Shintō origin can also be included as a type of *Bugaku*.

De schildering der talrijke kleine figuren is prachtig van lijnbouw [afb. 6].¹⁸ Voorts zijn hier van een der meest geliefde schilders der Tôsa-school, Mitsunobu, twee groote kakemono's illustraties van den bouw van den tempel Seigwan-ji [afb. 7].¹⁹ Het detailwerk is zeer gevoelig, en men begrijpt, dat in een niet t e critischen tijd, Mitsunobu een der drie vooraanstaande schilders der Tôsa-school werd genoemd.

Bugaku-zu: En'nen- no bu (Sceneries of Bugaku dance) [Afb. 6], Japan, 13de eeuw, horizontale rolschildering, kleuren op zijde, 104 x 136 cm, Kitano Ten'mang . Van het origineel is alleen een lage resolutie-afbeelding beschikbaar. Vergelijk: 19de-eeuwse kopie, kleuren op papier, 101,4 x 134,3 cm, Nara National Museum, inv.nr. 24-0

Van den, ook in het Westen, zeer bekenden Kan  Monotobu,²⁰ heb ik, op verschillende plaatsen, talrijke, zeer uiteenlopende, werken gezien. Uiteenlopend in stijl en in hoedanigheid. Over deze figuur, die ik vroeger wat onderschat heb (Monotobu doet in de reproductie vrij suf en droog aan), ook maar eenigszins uit te weiden, is binnen het bestek dezer brieven volkomen ondoenlijk. Een groot kunstenaar vind ik Monotobu niet, doch op het ietwat lager plan dwingt hij bewondering af.

Van alles wat ik van dezen zestiende-eeuwer gezien heb, is een aantal, eerst onlangs als kakemono's gemonteerde fusuma (papieren schuifwanden), toebehoorend aan den tempel Daisen-in,²¹ het beste, en voorzeker het meest exceptioneele. De schilderingen zijn namelijk hoogst eigenaardige samenvoegingen van uitsluitend zwarte, en uitsluitend polychrome details. Zoo zijn, in donkerzwart neergepenseelde, landschap-fragmenten, kleurige vogels geschilderd. Om het populair te zeggen: een verrassend effect [afb. 8].

Naar een voortreffelijk, monochroom scherm met een kraanvogel en bamboe, door Kan  Masanobu²², Motonobu's vader, te oordeelen, is het zeer onrechtvaardig, van dezen schilder eerst ver n  zijn virtuoosen en zeer productieven zoon te gewagen [afb. 9]. Dat Masanobu door zijn zoon zoo geheel in de schaduw wordt gesteld, kan me dunkt slechts aan het uiterst gering aantal werken worden geweten, dat op zijn naam mag worden geboekt.

Kan  Masanobu, Chikuseki Hakkaku zu by bu (Scenery with Bamboo, Rocks, and a White Crane) [Afb. 9], Japan, Muromachi-period (1336-1392), een paar schermen, inkt op papier, Shinjyuan, Kyoto, ondergebracht in het Kyoto National Museum

Anoniem, Seiganji Engi (Legend of Seiganji Temple) [Afb. 7], Japan, Kamakura/Momoyama periode, 13de -16de eeuw, drie hangrollen, kleuren op zijde, geen maten bekend, Seiganji Temple, ondergebracht in het Kyoto National Museum

Kan  Motonobu, Shiki Kach  Zu (Birds and Flowers of the Four Seasons) [Afb. 8], Japan, Eish  19 (1513), acht hangrollen, kleuren op paier, elk 174,5 x 139,5 cm, Daisen-in, Kyoto, ondergebracht in het Kyoto National Museum

18 The Kitano Tenman'g  shrine in Kyoto owns a set of two standing screens with color paintings on silk (*Kenpon chakushoku Bugaku zu*), which had been attributed to Tosa Mitsunaga in the Japanese art historical descriptions at the beginning of the 20th century.

19 The *Seigwanji Engi (Legend of the Seiganji Temple)*, three hanging scrolls, were attributed to Tosa Mitsunobu, two of which were on view at the Imperial Museum in Kyoto in the early twentieth century.

20 Kan  Motonobu (1476-1559) was a painter of the late Muromachi period who established a solid foundation for the further development of the Kan  school.

21 Daisen-in (大仙院) is a sub-temple of a Zen Buddhist temple, Daitokuji in Kyoto, built in the early 16th century.

22 Kan  Masanobu (1434-1530) was a founder of the Kan  school of painting.

Dit prachtig scherm, het beste staal Kanô-kunst dat ik ooit heb gezien, overtreft voor mij de beste werken door Motonobu, in aanzienlijke mate. Er zijn penseelhalen in, die den besten, in dezen trant werkenden Chinees, eer zouden aandoen.

Tot zoover, over wat ik in het museum gezien heb.

Een groot deel van den in Kyôto doorgebrachten tijd, werd besteed aan tempelbezoek. Geslaagd was zulk een bezoek, indien een geheel van fraaie architectuur en tuinaanleg, belangrijke kunstwerken, en vooral van fijne atmosfeer werd aangetroffen.

Een belangrijke factor komt hier echter nog bij. Het is de wijze van ontvangst door de priesters, de gezindheid van hen, en hetgeen van hen uitgaat. Men moet hier zijn geweest om te beseffen, wat dit alles bij het bezoeken van tempels beteekent.

Het sterkst blijft bij de indruk van een gaaf en innig-harmonisch geheel, waarbij, in dit speciale geval, de factor "mensch" niet uitgeschakeld kan worden.

Het is begrijpelijk, dat tempels, die met liefde en teedere zorg tot in het nietigst hoekje van vertrekken en tuinen worden onderhouden, een of meer priesters moeten bezitten, waarvan iets bijzonders uitgaat. Dat juist zùlke tempels vaak de fraaiste architectuur en tuinaanleg hebben, en eenige nobele kunstwerken rijk zijn, is een dikwijls voorkomende, allergelukkigste, bijkomstigheid. Alles - kunst, fijn verzorgde natuur, mensen en stemming, werken dan mee, om bij den bezoeker een diepen en gelukzaligen indruk achter te laten.

Daar verreweg alle belangrijke kunstwerken der tempels in, en in den omtrek van Kyôto, in de musea worden bewaard, kan ik gevoegelijk den maatstaf van het harmonisch geheel aanleggen, en u van eenige onder de talrijke bezochte tempels berichten, die mij steeds onvergetelijk zullen blijven.

In Kyôto zelf staat, dunkt me, de magistraal gelegen Chion-in ²³ tempel bovenaan [afb. 10]. Er zijn in Japan nauwelijks andere tempels te vinden, die zulk een statigen, breed uitgelegden, opgang van heerlijk beplanten weg, monumentale poorten, een grootschen trappenaanleg bezitten. Alles in dezen aanzienlijken tempel is op de fijnste wijze verzorgd. Van hinderlijke kraampjes, en verdere kermis-achtige tempel-entourage, die hier bij sommige tempels zoo storend zijn, blijft men te Chion-in gelukkig verschoond. Hoewel het interieur van den hoofdtempel geenszins Japan's oudste of oudere kunst vertegenwoordigt, gaat er een wijding van uit, die ik schier nergens elders in deze mate (men komt eenigszins in een kathedraal-stemming) aangevoeld heb. Dit alles wordt bereikt door imposante afmetingen, voortreffelijk gebruik van verguld in harmonisch tegen elkaar gezette massa's, en fijnzinnige schikking van wat in den tempel geplaatst is.

[Chion-in tempel, Kyoto](#)
[Meisho chō \(Beroemde](#)
[plekken in Kyoto\)](#)

[Afb. 10], Meiji 40 (1907),
plaat 11 (frame 15/41).

National Diet Library
Digital Collection

23 Chionin (知恩院) is the head temple of the Jōdo sect of Buddhism, first built in the early 13th century in commemoration of the priest Hōnen on his last residence in Higashiyama, Kyoto.

Een bijzonderheid van Chion-in is nog, dat men er de Kanô-school in talrijke series, meestal uitstekende fusuma, zeer goed kan bestuderen [afb. 11].²⁴ Deze school laat zich hier inderdaad van haar besten kant zien. De aandacht zij speciaal gevestigd op de binnen-architectuur der Keizerlijke vertrekken.

Ik mag niet vergeten in deze regels de voorkomendheid, de bescheidenheid, en de treffende hulp der vriendelijke priesters van Chion-in te herdenken.

In den omtrek van Kyôto, zijn mij in het bijzonder drie tempels zeer dierbaar geworden. Het zijn Daigo-ji (met Sambô-in), Hôkai-ji en Ninna-ji. Wie van den kuddenrondgang der toeristen af wenscht te wijken, kan ik slechts aanbevelen deze door vreemdelingen weinig bezochte tempels op te gaan zoeken.

Daigo-ji heeft een fijn geproportioneerde pagode, die m.i. tot het beste behoort, dat hier aan bouwkunst kan worden genoten [afb. 12].²⁵ De bouwmeester van dit sierlijke, en toch zoo sterke en kantige stuk architectuur, is voor mijn gevoel, in zijn tijd, een De Bazel²⁶ geweest.

Op het terrein van Daigo-ji, ligt Sambô-in²⁷, een tempel, die een der schoonste tuinen van Japan rijk is. Een Westerling doet goed, er maar niet in te wandelen, want met zijn leelijke pakje bederft hij vast dit innig harmonieuze geheel. Bij mijn bezoek stond juist een priester met zijn diep geel overkleed en prachtig geschoren kop op een der aardige steenen bruggetjes. De tuin werd er zeker niet door ontsierd. Heeft men nog het geluk, Sambô-in omstreeks half April te bezoeken, dan ziet men bij den ingang een treurkers van de heerlijkst denkbare vormen in bloei. Niet ver van Daigo-ji, ligt de bescheiden tempel Hôkai-ji. Ik was hierheen getogen, om de uit de reproductie vrij bekende fresco's met zwevende (Boeddhistische) engelen te zien, die, in het voornaamste tempelgebouw, de opstaande zijden van een, boven het altaar aangebrachte, verhooging in de zoldering sieren [afb. 13].²⁸ Fenollosa's boek bevat een kleurplaat naar een der fresco-paneelen.²⁹

[Schuifdeuren uit Ōhōjō \(Grote Gastenverblijf\)](#)
[Afb. 11], Chion-in tempel

[Daigoji Gojyū no tō \(Daigoji, pagode\)](#) [Afb. 12], Kyoto, foto uit Kenchiku Kōgei Gakan, Kyoto, Kenchiku kōgei kyōkai, 1/12 (januari 1913), frame 3/19. National Diet Library Digital Collection

[Reproductie \(houtsned\) uit Shinbi Taikan](#) [Afb. 13a], Nippon Shinbi Kyōkai 6 (1902), frame 26/99, National Diet Library Digital Collection

-
- 24 The Ōhōjō, or the large guest house in Chionin temple, is the *shoin-zukuri* architectural style built in 1641. All ten rooms are furnished with sliding door paintings by Kanō school painters.
- 25 Daigoji (醍醐寺) is the head temple of the Daigo branch of the Shingon sect of Buddhism in Japan, located in Fushimi, Kyoto. The five-story pagoda is the oldest surviving architecture at Daigoji and was built in 952.
- 26 Karel de Bazel (1869-1923) was a Dutch architect and designer, who is best known for his design of the headquarters for the Nederlandsche Handel-Maatschappij, which was built in Amsterdam between 1919 and 1926. He was a board member of the VVAK.
- 27 Sanbō-in (三宝院) was established as a branch temple of Daigoji in 1115. The garden's design and building began on the initiative of Toyotomi Hideyoshi in 1598 and was completed in 1624.
- 28 Hōkaiji (法界寺) is a Daigo branch Buddhist temple in Fushimi, Kyoto. Inside the Amida-dō, a hall dedicated to Amitabha, built in the Kamakura period (early 13th century), the ten wall paintings of hiten, celestial angels in Buddhism usually depicted as a female figure, survive. Other famous examples of wall paintings with the subject of hiten are the wall paintings in the Kondō of Horyūji temple, Nara.
- 29 Fenollosa's book *Epochs of Chinese and Japanese Art*, first published in 1912, contains a color plate of the hiten wall painting from Hōkai-ji, which is, however, confused with and attributed as the 'Detail of the Frescoes at Horiuji' (p. 45). Visser concisely yet rightly corrects his predecessor's description.

De fresco's doen daar in de hoogte heel fijn. Jammer genoeg, kan men ze natuurlijk slechts op eenige meters afstand bekijken. Het medebrengen van een kijker is hier, als elders (Hôryû-ji!), gebiedend. Intusschen is de Seigei Co, te Tôkyô, de uitgeefster der prachtige reproducties op het gebied der Boeddhistische kunst (zie brief V), bezig, deze fresco's op volkomen afdoende wijze te reproduceeren.³⁰

Het penseelschrift der fresco's is eenigszins grof, doch zeker niet onemotioneel. Eenige der fresco-paneelen geven, als geheel, veel te genieten. Vooral van het golf-rhythme dat de geheele serie doortrikt, gaat een bijzondere stemming uit.

In dezen tempel was het echter niet slechts de architectuur, de atmosfeer van het tempelinterieur, de schoonheid der kunstwerken, die iets dieps in mij hebben achtergelaten. – Een jong, ernstig priester verricht hier den dienst. De wijding die van zijn stille, sublieme persoonlijkheid uitgaat, is, gedurende mijn geheele verblijf in Japan – bij toch zoo menigvuldige kennismaking met nobele priesterfiguren –, nooit geëvenaard geworden.

Ik geloof dat het dieper, Indisch getint Boeddistisch wezen van dezen priester geweest is, dat mij, als contrast met het meerendeel der minder naar binnen gekeerde Japansche priesters (hoe fijnzinnig en superieur overigens ook in al hunne handelingen), zoo zeer heeft getroffen. Dit meerendeel der priesters, weerspiegelt echter Japan, zooals het, op zijn best, werkelijk is. Magistrale uitzonderingen, als deze waardevolle ontmoeting, geven een meer intens Aziatisch relief aan de innig-fijne, doch niet altijd tot de kern der dingen gaande, harmonie in Japan.

Ook het bezoek aan Ninna-ji zal tot mijn beste Japansche herinneringen blijven behooren.

Tot mijn groote verrassing trof ik, onder de in de bergruimte tentoongestelde objecten, in een Japansch altaarkastje, een prachtig, compleet Voor-Indisch stuk beeldhouwwerk aan.³¹

De gang naar Ninna-ji was ondernomen, om er het bekende portret van Shôtoku Taishi te zien (een andere kleurplaat in Fenollosa) [afb. 14].³² De sterk gereduceerde afbeelding vermag slechts een denkbeeld van de compositie te geven. Wat men, onder meer, niet op deze afbeelding ziet, is, dat de kakemono door talrijke overschilderingen mismaakt is.

De in den oorspronkelijke toestand behouden gebleven details zijn echter zoo subliem, zoo alles overstralend, dat men ten slotte, na langen tijd voor deze kakemono te hebben doorgebracht, de allerongevoeligste overschilderingen wèg heeft gekeken. Op het eind rijst het portret in zijn oorspronkelijke gedaante weer op. Alsdan is men in staat te beseffen, dat Japan, ééns, in dit portret een zijner schoonste kunstwerken heeft bezeten. Zóó lang heeft bezeten, tot domme en schandelijke overkladders het werk op menige plaats “opgehaald” hebben.

Anoniem, *Hiten (Engel)* [Afb. 13b], Japan, Kamakura periode, 12de eeuw, muurschildering, c. 48,5 x 107 cm, foto door Hôkaiji, in: Iwashiro Hidechika, 'Hino Hôkaiji no rekishi to bunkazai no hozon iji (Hokaiji, geschiedenis en behoud van cultureel erfgoed)', *Bulletin of Kyoto cultural tourist resources protection foundation* 114 (2015), p. 3

Anoniem, *Shôtoku Taishi* [Afb. 14], Japan, Kamakura-periode (1185-1333), kleuren op zijde, 113 x 43,3 cm, Nin'na-ji tempel, Kyoto, ondergebracht in het Kyoto National Museum (in 1906 geregistreerd als belangrijk cultureel erfgoed, nr. 760)

30 Tajima Shiichi, the founder of pioneering publisher Shinbi Shoin, specialized in art reproductions (see Visser's letter No. V), established another publisher, Genkai Sha, in 1912, which was later reorganized as a limited partnership company, Seigei Shuppan in 1918.

31 Nin'na ji (仁和寺), the head temple of Omuro branch of the Shingon sect of Buddhism, owns a wooden sculpture of seated Aizen Myô' ô (Sanskrit: Râga-râja) in a miniature shrine (Zushi iri mokuzô Aizen Myô' ô zazô), which was registered as an important cultural property with registration number 904 in 1918.

32 See the frontice piece of *Epochs of Chinese and Japanese Art* (1912): 'Portrait of Prince Shotoku by Kanawoka.'

Als ik wetgever was, zouden overschilderaars en hun trawanten het slecht bij mij hebben. Voor alles wat zij aan de menscheid misdeden, is geen straf streng genoeg.

Doch ik word te Westersch-wraakzuchtig (dit alles is niet meer Boeddhistisch gedacht). Het is daarom maar goed, dat ik met dezen brief reeds te veel plaatsruimte gevergd heb.

H.F.E. Visser

Tôkyô, 17 Mei 1921.